

PRAKSA VJERE U GRADU DANAS I SUTRA PASTORAL U KONTEKSTU KULTURALNIH PROMJENA

Nikola VRANJEŠ

Teologija u Rijeci, Područni studij
Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Omladinska 14, 51 000 Rijeka
nickvranjes@yahoo.com

Sažetak:

Kršćanska vjera svoju opstojnost ne duguje niti jednoj ljudskoj kulturi budući da proizlazi iz vrhunaravnih izvora. No, dobro je poznata činjenica da ona za svoje konkretno ostvarivanje uvijek ima potrebu za izražajnim formama kulturnog reda. Te su forme, također uvijek, na različite načine uvjetovane konkretnim oblicima, okvirima i elementima ljudskog suživota i organizacije, među kojima se ističe grad. Prema više nego jasnim i mnogobrojnim socio-demografskim pokazateljima, grad je, u različitim intenzitetima i oblicima, već stoljećima i desetljećima posebna meta tolikih milijuna ljudi koji upravo u njemu nastoje ostvariti svoju želju za osmišljenim i sretnim životom. Drugim riječima, grad je već duže vrijeme, a danas posebno, u ekspanziji. Ona u mnogome utječe i na suvremene načine življenja vjere u gradu.

Ovaj rad posvećen je temi teološko-pastoralnog razlučivanja današnjeg stanja prakse vjere u gradu u hrvatskim i njemu kulturalno bližim europskim gradskim sredinama, kao i teološko-praktičnom ukazivanju na oznake trendova vezanih za to područje koji će očito biti aktualni u budućnosti. Budući da pitanje konkretnog ostvarivanja kršćanske vjere u tim okvirima nipošto nije marginalno društveno pitanje, ono po sebi zahtjeva što sustavniji pristup, osobito pod vidom teološkog proučavanja uvjetovanosti življenja vjere u kulturalnim promjenama grada. Stoga se ovdje naglasak stavlja na povezivanje elemenata vjere i određenih novijih kulturalnih formi s ciljem traženja mogućih rješenja koja će u budućnosti pomoći oko što kvalitetnijeg susreta ljudskih kultura i vjere u gradu.

Ključne riječi: grad, vjera, praksa, kultura, promjena

Uvod

Jedna od ključnih postavki suvremene praktične ili pastoralne teologije, prožete naukom Drugog vatikanskog sabora, zasigurno bi trebalo biti znanstveno teološko razlučivanje zajedničkog hoda Crkve sa suvremenim ljudima i društvima, te u tome pogledu i trajno teološko-praktično rekonstruiranje određenih označnica pastoralnog djelovanja.¹ Budući da su u tome pogledu inkulturacija vjere u gradu i sam pastoral grada danas među najizazovnijim i ujedno najkompleksnijim područjima crkvenog angažmana, nužno je upravo njima posvetiti posebnu teološko-pastoralnu pozornost. Kroz ova dva područja crkvenog angažmana povezuju se i isprepliću različiti elementi djelovanja mnogih crkvenih subjekata, kao i različiti aspekti angažmana. Praksa vjere u gradu danas nužno se i ponajviše tiče inkulturacije kao temeljnog i u određenom smislu ključnog elementa povezivanja vjere i kulture. Pastoral grada kao redovita crkvena aktivnost usmjerena konkretnom ostvarivanju vjerske prakse u gradu nije ništa manje važna. Štoviše, u njoj se prelamaju i međusobno određuju brojni pozitivni, ali i toliki izazovni i problematični elementi odnosa vjere i kulture u gradu.² U ovome radu teološko-pastoralna pozornost usmjeruje se na razlučivanje današnjeg stanja i mogućih perspektiva pastoralnoga grada i to primarno u hrvatskim društvenim i pastoralnim prilikama. Iako je u prvome redu istaknuto područje pastoralnoga grada, uočeni su i mnogi elementi prve evangelizacije i inkulturacije vjere u gradu. Poseban teološko-pastoralni element je prepoznat u značenju kulturalnih promjena u gradu i same ekspanzije grada danas i u budućnosti u pogledu prenošenja i življenja vjere.

1. Grad kao društveno i kulturalno uporište suvremenog čovjeka

Grad se tijekom cijele povijesti pokazivao tipičnim, te u nekom pogledu, oglednim oblikom ljudskog suživota, kulture i civilizacije. Grad je u različitim dijelovima svijeta i u različitim kulturama pokazivao bilo čovječanstva. Može ga se smatrati najstarijom i najkreativnijom formom koju čovjek poznaje za davanje prostornog oblika socijalnim odnosima.³ Iako se drevne ili pak sred-

¹ Usp. Christian BAUER, Kršćanska suvremenost? Pastoralna teologija u avanturama kasne moderne, u: Stipe NIMAC (ur.), *Praktična teologija danas. Stanje i perspektive*, Ravnokotarski cvit, Lepuri, 2016., 167.

² O elementima i značenju sintagme 'pastoral grada' više vidi u: Stipe NIMAC, *Pastoral grada*, Ravnokotarski cvit, Lepuri, 2008., 59–78.

³ Usp. Vincenzo ROSITO, Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 28.

njovjekovne gradove u tolikim aspektima ne može uspoređivati sa onim suvremenim, nužno je prepoznati i uvažiti grad kao takav u pogledu iznimnog doprinosa razvitku čovječanstva. Grad se u nekom pogledu uvijek prezentirao kao stjecište i raskrižje osoba, zajednica, kultura, jezika i tradicija.⁴

Ovaj je oblik ljudske organizacije i u religijskom pogledu osobito značajan. Iako religijske forme po sebi nisu na apsolutan način ovisne o vanjskim oblicima ljudskog suživota, on ih u njihovim izražajnim očitovanjima donekle uvijek određuje.⁵ I u današnjim je društvenim i kulturnim konstelacijama više nego očito da će grad ove svoje uloge nastavljati ostvarivati i u budućnosti. Iako se važnost grada za čovjeka ni u religijskom, ni u drugim pogledima nipošto ne smije odmjeravati tek iz suvremene perspektive, budući da je od početaka ljudske civilizacije ta važnost jasno istaknuta, ipak se može i mora ustvrditi da se razmjeri današnje ekspanzije gradova mogu smatrati nečim sasvim jedinstvenim u ljudskoj povijesti. Urbanizacija je postala globalnim fenomenom i to ne samo pod materijalnim vidom, već i u pogledu društvenog i kulturnog napretka.⁶ Moglo bi se dodati da su prvotni razlozi takve ekspanzije uočljivi u daleko većem broju ljudi koji u njoj danas sudjeluju, pa u skladu s time i daleko većim potrebama tih istih ljudi, ili pak u daleko naprednijim mogućnostima razvitka ljudskog društva u gradu u odnosu na prijašnja razdoblja. Tu je i cijeli niz drugih razloga gospodarske, obrazovne, umjetničke, političke ili pak zdravstvene naravi.

U odnosu na druge, tj. na prigradske ili pak na ruralne sredine, koje također nude vlastite elemente unaprjeđenja čovjeka i u nekom su smislu također uvijek u razvitku, gradska sredina pogodnija je za razvitak ljudske kulture i civilizacije i to s obzirom na više aspekata. Prije svega, čovjek je, kao biće zajedništva, u gradskoj sredini u daleko većoj mogućnosti interakcije s drugim ljudima i to na vrlo različite načine. Integrativne veze i mogućnosti relacije u današnjim su gradovima postale nepregledne.⁷ Mogućnosti stanovanja, školovanja, zapošljavanja, napredovanja u profesionalnom životu, uključiva-

⁴ Usp. Stefano BIANCU, *La città dell'uomo*, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 55.

⁵ U pogledu teološkog značenja grada (osobito Jeruzalema) za kršćansku objavu, papa Franjo ističe da se punina čovječanstva i same povijest ostvaruje upravo u gradu. Usp. FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica biskupima, prezbiterima i đakonima, posvećenim osobama i svim vjernicima laicima o navještanju evanđelja u današnjem svijetu*, Kršćanska sadašnjost, Dokumenti 163, Zagreb, 2013., br. 71, (dalje: EG).

⁶ Usp. Vincenzo ROSITO, *Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea*, 26.

⁷ Papa Franjo ističe da se vezivne mreže i nove načine interakcije među stanovnicima gradova, tj. nove kulture može promatrati u povezanosti s onim što naziva 'nevidljivi gradovi' unutar samih gradova. Usp. EG, br. 74.

nja u umjetničke, političke, gospodarske i različite druge kulturalne tijekomove u gradu su ipak daleko istaknutije nego u negradskim sredinama. Upravo je ovaj element intenzivne međuljudske povezanosti i suradnje uvelike pridonio tome da se grad danas promatra kao jedno od glavnih uporišta, ali i društveno-kulturnih čvorišta ljudskog života kao takvog. Iz te perspektive postaje razumljivom tvrdnja da je grad danas ne samo pokazatelj određene ljudske originalnosti na nekom prostoru, već je postao temeljnim pokazateljem odnosa čovjeka s globalnošću kao takvom.⁸ Očito će ova sredina to u budućnosti značiti još više.

Pritom valja naglasiti da gornja tvrdnja nipošto ne bi smjela podrazumijevati umanjivanje važnosti prigradskih, subgradskih ili pak ruralnih sredina, kao i onih manjih naselja koji se po broju stanovnika ili pak obimu i intenzitetu društveno-kulturnih oblika suživota svrstavaju negdje između sela i grada. Grad je u mnogim svojim potrebama nezamisliv bez povezanosti s manjim sredinama. On u nekom pogledu predstavlja svojevrсни domet civilizacije i kulture; no i manje sredine u mnogim svojim značajkama za ukupnu povijest čovjeka predstavljaju isto. K tomu, valja dodati da su ruralne sredine u mnogim aspektima i za veliki broj ljudi daleko pogodnije za istinski ljudski život u odnosu na mnoge prenapučene i zagađene gradove.

I vjerski je aspekt života u gradu puno više određen užurbanim ritmovima života nego što je to slučaj na selu (usp. EG 72). Grad je u povijesno-teološkom smislu inače daleko složeniji za razlučivanje nego što su to neke druge sredine. Njegovo se biblijsko i ukupno povijesno-teološko značenje ogledalo kroz prizmu različitih odlika i uvjetovanosti koje su upravo određene gradske sredine istaknule u povijesti spasenja. Pored Rima i Carigrada, Jeruzalem je u povijesno-teološkim okvirima ostao gradom s posebnim značenjem. Pritom se ne smije zaboraviti da su i mnoge druge manje gradske sredine obilježile važne etape povijesti spasenja.⁹ Već ovih nekoliko crtica ukazuje na činjenicu da je grad po sebi i u teološkom pogledu osobito važan te da će ta važnost u budućnosti, obilježena elementima i dinimizmima ekspanzije, biti sve uočljivija.

U odnosu na ranije istaknuto treba posebno izdvojiti činjenicu istinske ekološke krize tolikih gradskih sredina, te k tomu izuzetno male mogućnosti

⁸ Vincenzo Rosito ističe da su današnje metropole u nekom pogledu zapravo reprezentacija svijeta kao takvog: »Globalne metropole su *grad-svijet* zato što u potpunosti reproduciraju kompleksnost i kontradikcije globaliziranog svijeta«, *Isto*, 27.

⁹ Više o teologiji grada, te osobito o biblijsko-povijesnim aspektima značenja pojedinih gradskih sredina, vidi u: Tomislav ŠAGI-BUNIĆ, *Je li moguća teologija grada?*, u: *Teologija grada. Zbornik radova*, (Stipe NIMAC, ur.), Zagreb, 1990., 15–22.

povezanosti ljudi i prirodnog okoliša u njima. Činjenice slične ovima dodatno ukazuju na problematične i tamne strane života mnogih gradskih sredina. Tima treba pridodati činjenicu cvjetanja negativnih aspekata kultura i subkultura u gradovima koji su upravo zbog velikih mogućnosti povezivanja i integracije i za takve stvarnosti vrlo pogodno okružje. Gore istaknuto ekološko pitanje stoga u odnosu na grad današnjice ima sasvim posebno značenje. Naime, istinski potrebno ekološko obraćenje i ekološki odgoj kao prioriteti djelovanja u odnosu na zaštitu planeta danas nužno uključuju prevrednovanje modela ponašanja posebice u lokalnim sredinama, među kojima se ističu pravo one gradske.¹⁰

Razlučivanje situacije današnjih gradova u pogledu ostvarivanja ljudskog života i napretka nužno mora uključiti i ukazivanje na još neke izazovne fenomene koji u mnogome određuju životne tijekove i ritmove gradskog života. Ovdje se u prvom redu misli na sveprisutnu kulturalnu pluralnost i individualizaciju kao bitne oznake života u suvremenom gradu.¹¹ Iako je grad, kao što je istaknuto, bitno određen težnjom njegovih stanovnika prema intenzivnijim oblicima suživota i profesionalno-kulturne organizacije, ipak je individualni oblik življenja i ponašanja bitno obilježje gradske sredine, sve do pojava istinskog individualističkog načina ponašanja. Ambivalentnost i pluralnost svjetonazora i oblika shvaćanja života osobito se u gradu snažno podudaraju s težnjom što individualnijeg pristupa životnim izborima i određenjima. Na taj se način grad pokazuje ljudskom sredinom koja je najpogodnija za subjektivno povezivanje globalnih i lokalno određenih elemenata kulture. Pluralnost životnih izbora pritom je u gradu daleko izraženija i u daleko je pogodnijim okvirima razvitka nego što je to slučaj s drugim sredinama.

2. Obrisi stanja vjere u gradu danas

Iako se u ovakvom radu nipošto ne može pretendirati na davanje iscrpne slike stanja vjere u gradu danas, a osobito ne u velikim svjetskim aglomeracijama, ipak je, barem u odnosu na hrvatsku stvarnost, važno ukazati na glavne trendove koji se iščitavaju iz određenih pokazatelja. Ti su trendovi u mnogim segmentima podudarni s onima iz nekih drugih gradskih središta Europe i

¹⁰ Više o tome vidi u: Valentina ŠIPUŠ, Težiti novom stilu života: ekološko obraćenje i ekološki odgoj na svim razinama, u: Stjepan BALOBAN – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC, (ur.), *Laudato si! Kako mijenjati stil života?*, Zagreb, 2020., 185–193.

¹¹ Usp. Stipe NIMAC, *Pastoral grada*, 65–67.

svijeta. Ovdje je preuzet samo dio pokazatelja u odnosu na dio hrvatskih gradskih i s njima bliže povezanih sredina.

Hrvatska gradska stvarnost u pogledu stanja katoličke vjere u prvome redu pokazuje priličnu ambivalentnost. Ukoliko se krene od razlučivanja pokazatelja može se uočiti da religiozna i vjerska situacija već u mlađoj životnoj dobi u posljednje vrijeme postaje pitanjem prilično kompleksnijim nego što je to bilo u prošlosti, tj. da se sve snažnije osjeća idejni i vrijednosni pluralitet u odnosu na pitanje vjere i s njom povezanih tema. Taj se pluralitet u gradskim područjima osobito osjeća u odnosu na pitanja povezana s značenjem vjere u životu, molitveno-sakramentalnom praksom, čitanjem Biblije i s njima povezanim pitanjima, odgovori na koja jasno ukazuju izrazitu dvoznačnost temeljno izraženog nominalnog vjerskog opredjeljenja i uvjerenja koja se odnose na konkretne aspekte života. Valja ovdje istaknuti da se u određenom pogledu mogu uočiti značajne razlike u odnosu na stanje percepcije vjerskih istina i tema i njihovog prakticiranja između većih i manjih gradskih sredina.

Tako se u recentnom istraživanju o religioznosti zagrebačkih adolescenata može uočiti da se većina ispitanih u dobi od 14 do 19 godina prepoznaje katolicima (86,1 %), ali da blago raste i broj onih koji nemaju religiozno opredjeljenje ili se pak prepoznaju kao ateisti i agnostici (10,4 %).¹² U ovdje spomenutom istraživanju ove se tendencije osobito prepoznaju u odgovoru na pitanje o odnosu prema vjeri na koje 53,7 % ispitanika odgovara da prakticira vjeru, ali je i 8,7 % onih koji su u traženju, a njih 8,9 % religija ili vjera ne zanima. Za 8,3 % ispitanika vjera je nevažna, a za 9,3 % uglavnom nevažna; za 30,2 % je donekle važna. Za 8,4 % vjera nikada nije postojala ili je više nema, dok je za 14,6 % postala manje uvjerljiva. Bibliju nikada ne čita 55 % ispitanika, a njih 34,4 % dnevno moli. Na misu svake nedjelje odlazi 29,7 % ispitanika.¹³ Treba naglasiti da ovo istraživanje jasno pokazuje i dobre trendove vjerske prakse, ali da je ambivalentnost odnosa prema vjeri i s njom povezanim temama više nego potvrđena.

Neka druga istraživanja pokazuju određene drugačije, moglo bi se reći vjeri sklonije trendove, iako iščitavanje njihovih rezultata nije po sebi moguće vezati isključivo za gradske sredine. Tako, uz pretpostavku da barem dio od ispitanih ne dolazi iz gradskih sredina, već da u njima privremeno boravi, istraživanje o religioznosti i nekim dimenzijama psihološke dobrobiti kod mladih provedeno među studentima Sveučilišta u Osijeku i Zadru zasigurno do neke

¹² Usp. Blaženka Valentina MANDARIĆ – Ružica RAZUM – Denis BARIĆ, *Religioznost zagrebačkih adolescenata*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019., 31.

¹³ Usp. *Isto*, 221–225.

mjere pokazuje određene obrise odnosa prema vjeri u gradskim sredinama. Osobito valja uočiti da prema tome istraživanju velika većina ispitanih vjeru i odnos Katoličke Crkve prema bitnim vjerskim istinama smatra važnim za sretan i uspješan život.¹⁴ Pritom valja uočiti da su u pogledu shvaćanja Boga općenito najviše vrednovani odgovori koji su u percepciji ispitanika očito doživljeni kao najpozitivniji u pogledu shvaćanja Boga, dok se tvrdnje koje podrazumijevaju i određene teže razumljive ili slabije prihvatljive teme ocijenjene pozitivno u ponešto manjem postotku.¹⁵ Ovi pokazatelji sa svoje strane ukazuju na činjenicu da je ambivalentnost odnosa prema vjeri u gradskim sredinama ovisna i o tome o kojoj se sredini tj. regiji radi, ali također da se određene prepoznatljive oznake toga odnosa mogu uvidjeti u svim većim hrvatskim gradskim sredinama. Ambivalentnost kao takva, pluralnost stavova, razlike u dinamici i intenzitetu življenja po vjeri samo su neke od tih oznaka.

No, nisu samo elementi vezani za stanje vjerske prakse u mlađoj i mlađoj životnoj dobi pokazatelji ambivalentnosti i dvoznačnosti vjerske prakse u gradu danas. I pokazatelji vezani za odraslu i zrelu dob ukazuju na isto. Iako u hrvatskoj društvenoj i pastoralnoj situaciji na nacionalnoj razini trenutno ne postoje iscrpna istraživanja u pogledu specifičnog pitanja stanja vjere samo u gradu danas, ipak se iz drugih relevantnih istraživanja mogu iščitati i određeni pokazatelji te prakse. Pritom valja naglasiti da ovdje neće biti riječi o već poznatim pokazateljima vjerske prakse u Hrvatskoj danas, već o određenim specifičnim aspektima koji ukazuju na stanje te prakse u gradskim sredinama.

Najrecentnije opće istraživanje vjerske prakse u Hrvatskoj danas provedeno je u okviru projekta *European Values Study (EVS) 2017.–2018.*¹⁶ U pogledu ovdje izdvojene teme valja poći od činjenice da većina visokoobrazovanog stanovništva živi u gradskim ili prigradskim sredinama. Upravo su njihovi odgovori, tj. postotci njihovog udjela u odgovorima na određena specifična pitanja ujedno i prilično jasan pokazatelj stanja vjerske prakse u gradskim sredinama danas. No, njihov udio u odgovorima valja staviti u širi kontekst kako bi se do-

¹⁴ Usp. Mira KLARIN – Arkadiusz KRASICKI, Religioznost i neke dimenzije psihološke dobrobiti kod mladih, u: *Nova prisutnost*, 18 (2020.), 2, 234–242.

¹⁵ Tako se ispitanici u najvećem postotku slažu s tvrdnjama da je Bog istina i ljubav, te da je njegova ljubav svemoguća (preko 50 %), dok se slaganje s tvrdnjama da je čovjek stvoren da živi s Bogom, da je Bog izvor i svrha svega, ili da je moguće spoznati Boga ipak manje (ispod 40 %). Usp. *Isto*, 238. Pri tumačenju rezultata svakako treba uzeti u obzir relativno mali broj ispitanika, tj. njih 129.

¹⁶ Ovdje su rezultati prikazani prema: Josip BALOBAN – Gordan ČRPIĆ – Josip JEŽOVITA, (ur.), *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018., prema European Values Study*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Hrvatsko katoličko Sveučilište – Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2019.

bila što jasnija slika. Tako na opće pitanje o važnosti religije u životu u gradu Zagrebu 47,7 % ispitanika odgovara potvrdno.¹⁷ Povjerenje u Crkvu kao instituciju, i to većine svih mlađih i starijih ispitanika, je 38%.¹⁸ Zanimljivo je da na pitanje o nekim važnim vrednotama kao što su brak i obitelj biva moguće uočiti trend razlike između odgovora u Zagrebu i Istri i Primorju u odnosu na ostatak Hrvatske po pitanju vrednota važnih za uspješan brak. Tako vjernost kao najvažniju vrednotu u tome pogledu u Zagrebu smatra važnom 98,7 %, a u Istri i Primorju 98,4 %, dok se djecu u tome pogledu smatra važnom 82,9 % u Zagrebu, te 87,6 % u Istri i Primorju. U svim drugim dijelovima Hrvatske djecu se smatra podjednako važnom kao i vjernost, tj. preko 90%.¹⁹ Po pitanju ostalih moralnih tema s obzirom na npr. pitanje razvoda i pobačaja u Zagrebu, te donekle u Istri i Primorju, osjetna je razlika u protivljenju toj stvarnosti od ostatka Hrvatske, što je također vidljivo i u odgovorima na pitanje o definiranju osobe kao religiozne, nereligiozne ili kao ateista. U Zagrebu je nereligioznih i uvjerenih ateista 25,7 %; u Istri i Primorju 31,5 %, dok je taj postotak u drugim dijelovima Hrvatske u prosjeku upola manji.²⁰ Usporedba Zagreba s Istrom i Primorjem kao regijama ovdje je učinjena radi isticanja sličnosti trendova, iako, izuzev Rijeke i Pule, u tim regijama nije moguće govoriti o drugim velikim gradskim sredinama u hrvatskim okvirima.

Osobitu zanimljivost istraživanje EVS 2017.–2018. pokazuje s obzirom na odgovore na pitanje u što ispitanici vjeruju u religijskom pogledu. Tako u Zagrebu 68,8 % ispitanika vjeruje u Boga, što je u prosjeku prilično manje od ostatka Hrvatske, izuzevši Istru i Primorje (60,5 %). U glavnom gradu najmanji je postotak odgovora na pitanje vjeruju li u raj (40,5 %) ili u pakao (34,1 %). U osobnog Boga u Zagrebu vjeruje 30,8 %, a u Istri i Primorju tek 21,7 %. Gotovo podjednak postotak ispitanika u Zagrebu i Istri i Primorju odgovara potvrdno na tvrdnju da ne misli da postoji neka vrsta duha, Boga ili životne sile (13,7 % u Zagrebu, te 13,3 % u Istri i Primorju).²¹ Na misu ili druge vjerske obrede u Zagrebu nikada ne ide 19,1 % ispitanika, a u Istri i Primorju 25,6 %. Zanimljivo je uočiti da se ovakav odgovor odnosi i na 18,7 % ispitanika u Dalmaciji. Također, odgovor da nikada ne moli odabralo je 33,6 % ispitanika u Zagrebu, te 35,6 % u Istri i Primorju, što je značajno više u odnosu na druge dijelove Hrvatske.²²

¹⁷ Usp. *Isto*, 11.

¹⁸ Usp. *Isto*, 32.

¹⁹ Usp. *Isto*, 71.

²⁰ Usp. *Isto*, 81–88.

²¹ Usp. *Isto*, 90–93.

²² Usp. *Isto*, 97–99.

Iako gore istaknuti pokazatelji navedenih komparacija ne bi smjeli zasjeniti ni značajne pozitivne trendove odnosa prema vjeri koje je barem u općenitom pogledu moguće susresti u svim hrvatskim gradskim sredinama, ipak je važno uočiti da obrisi stanja vjere u gradu danas pokazuju snažne indikatore individualističkih i postmodernim kulturološkim pristupima prožetih tendencija. Pritom valja dodati da se u današnjim društveno-kulturalnim okvirima očito ne može govoriti o izuzetno strogoj razlici odnosa suvremene kulture i vjere u gradu i negradskim sredinama. Gornji podaci jasno ukazuju na trendove jasnije i snažnije ambivalentnosti u pogledu vjere i vjerskoga života u gradu, nego što je to slučaj u nekim drugim društvenim sredinama. No, treba uočiti da je grad po sebi sredina očito daleko pogodnija za fluidni i globalnim trendovima označeni način života. U gradu se intenzitet kulturalnih tijekova i promjena doživljava ipak brže i snažnije nego u drugim sredinama. U gradu se u tome pogledu utjecaji i stremljenja pojedinaca i zajednica daleko određeniji i efikasniji. Mogućnosti za aktualiziranje različitih dometa društva i kulture iz drugih zemalja i drugih sredina u gradu su ipak daleko brojnije i sofisticiranije od onih u negradskim sredinama, iako se s ovom tvrdnjom nipošto ne želi apsolutizirati prednosti grada u odnosu na druge sredine.

3. Izazovi ekspanzije za društvo i Crkvu

Kako bi se stanje vjerske prakse, ali i novije potrebe pastorala grada u skladu s njim moglo što objektivnije razlučiti, važno ih je uklopiti u razlučivanje drugih društveno-kulturalnih izazova širenja grada danas. Prilično je lako uočljivo da ekspanzija gradskih sredina nije tek geografsko ili prostorno-plansko pitanje. U ekspanziji uvijek sudjeluje čovjek i ostvaruje ju radi sebe. Čovjek je onaj koji definira grad, pa tako i njegovo širenje. Na kraju krajeva, čovjek današnjice kreira grad današnjice, ali i grad budućnosti. Ekspanzija je zato u nekom pogledu pokazatelj čovjeka, njegovih mogućnosti, ali i njegovih stremljenja. Ona pokazuje i njegove potrebe, ali i načine na koje na njih pokušava odgovoriti. U nekom je pogledu ekspanzija grada jedan od glavnih izazova suvremenih društava i kultura.

Kao što je gore istaknuto, grad je danas, sa svojim mogućnostima i infrastrukturom, očito u boljim uvjetima što se tiče ekspanzije i u prostornom i u kulturološkom smislu, nego što je to bio u prošlosti. Zbog svojih specifičnih obilježja očito ima i bolje mogućnosti širenja u odnosu na druge sredine. Pa i onda kada se ne događa neka posebna prostorna ekspanzija, grad na mnoge druge načine utječe na mentalitet i ponašanje stanovnika drugih sredina, te ta-

ko širi svoje načine življenja i ponašanja. U nekom se smislu može istaknuti da grad danas polagano kolonizira druge sredine, osobito u smislu mentaliteta i kulture. Pritom je posebno važno uočiti značenje ekspanzije grada u pogledu utjecaja čovjeka na okoliš, na biljni i životinjski svijet, na druge žive vrste i njihov životni prostor, te općenito na ekološki aspekt odnosa prema planetu. U nekim je područjima svijeta upravo širenje gradova i infrastrukture koju ono povlači za sobom jedan od glavnih uzročnika frenetičnog povećanja potrebe za najrazličitijim prirodnim i energetske resursima, što dovodi do neslućenih posljedica koje, pribrojene mnogim drugim načinima utjecaja na klimu, bitno ugrožavaju prirodnu ravnotežu života na planetu. Zato ne čudi poziv Crkve upravo svim stanovnicima, a među njima posebno stanovnicima gradova, da utječu na svoju razinu političke vlasti kako bi se razvijala nova ekološka odgovornost prema planetu, koja treba biti usklađena i sa svim drugim razinama odgovornosti i politike.²³ Odgovornost gradova, njihovih stanovnika i njihove razine političkog odlučivanja je, stoga, neizostavna u procesu kreiranja drugačijeg ekološkog stila i mentaliteta svih stanovnika planeta.²⁴ Društveno-kulturalni aspekti ekspanzije, već uočeni u smislu isticanja svojevrsne idejne i kulturalne kolonizacije drugih sredina sa strane grada, tiču se brojnih područja ljudskog angažmana, te različitih aspekata življenja, pa tako i onog religijskog i specifično kršćanski vjerskog.

Ekspanzija, dakle, na sasvim poseban način utječe i na vjerski aspekt grada. Iako se teološko-pastoralno razlučivanje ove tvrdnje treba staviti pod posebnu prizmu razboritog proučavanja odnosa modela vjerske prakse gradskih i negradskih sredina, ipak se može ustvrditi da širenje gradova i novih modela i rješenja vezanih za brojne aspekte života utječe i na praksu vjere. U tome su pogledu značajni simbolički indikatori već sami modeli gradnje i sam izgled sakralnih objekata, iako oni nisu isključiva oznaka samo gradskih sredina. Ovaj u mnogočemu najvidljiviji aspekt vjerskog života u gradu danas bi u teološko-pastoralnom smislu trebalo sagledavati daleko produbljenije nego što je to bilo u prošlosti. Uobičajene opaske, a ponekad i prave tužaljke, u svezi mijenjanja i gubljenja nekadašnjih oblika i modela crkava i crkvenih objekata u gradu (ali i u drugim sredinama) nužno je sagledati na novi način i to poglavito u kontekstu evangelizacije i inkulturacije vjere u gradu. Jasno je da crkva

²³ Usp. FRANJO, *Laudato si. Enciklika o brizi za zajednički dom* (24. V. 2015.), Zagreb, 2015., br. 179.

²⁴ Usp. Marijana KOMPES, Putovi dijaloga za izlaz iz spirale samouništenja, u: Stjepan BALOBAN – Dubravka PETROVIĆ ŠTEFANAC, (ur.), *Laudato si! Kako mijenjati stil života?*, Zagreb, 2020., 168–169.

kao objekt treba zadržati svoju kršćansku i teološku prepoznatljivost i liturgijsku funkcionalnost. No, pokušaji utjecaja na modele gradnje samo radi širenja određene 'barokne' ili isključivo neke druge tradicionalno naslijeđene vizije pastorala, kako bi samo pobudila divljenje ili ostvarila neki isključivo estetski dojam, daleko zaostaju za istinskim potrebama prakse vjere u gradu današnjice, ali i sutrašnjice.²⁵ Tražiti ostvarivanje samo određenog modela vanjske forme objekta, bez njegovog uključivanja u širi kontekst inkulturacije vjere u gradu, na duže bi staze značilo samo propuštanje prilike za evangelizaciju na dobar i prikladan način. Stoga je istinska potreba pastorala grada danas u svakom pogledu, a osobito u duhovno-pastoralnom, traženje i aktualiziranje nove urbane asketike koja će na drugačiji način odgovarati na duhovno-egzistencijalne potrebe stanovnika grada.²⁶

K tomu, modeli okupljanja i djelovanja u mnogim su područjima pastoralnog djelovanja u gradu ipak specifičniji u odnosu na npr. tipično seoske sredine. Tako se mnogi elementi pastorala mladih,²⁷ ili pak pastorala škole, u svojim različitim raspoznajnim oznakama mogu smatrati tipičnom formom gradskog pastorala. Doda li se k tomu područja koja se razvijaju gotovo isključivo u gradskim sredinama, kao što je sveučilišni pastoral, može se dodatno uočiti specifičnosti pastorala grada. Ova sredina stoga ima žurnu potrebu otvaranja puno više prostora u kojima će se uz crkvu, poglavito župnu, moći aktualizirati mnoge popratne pastoralno-katehetske i duhovne 'ponude' stanovnicima gradskih četvrti.²⁸

Širenje gradskih sredina nameće potrebu trajnog prevrednovanja župnoga pastorala u gradu, što je i najviši crkveni autoritet odavno uočio.²⁹ Župa kao redovita struktura pastoralnog angažmana sa svojim je trenutnim resursima i koncepcijom pastorala nedovoljna za ostvarivanje svih zahtjevnih pothvata evangelizacije i inkulturacije vjere u gradu. Ova tvrdnja nipošto ne umanjuje važnost župe u njezinoj redovitosti s obzirom na sređenu i trajno aktualiziranu vjersku praksu u gradu, no, svakako ističe njezinu evangelizacijsku nedostatnost u mnogim aspektima.³⁰ Stoga je nužno viziju župnoga pastorala

²⁵ Usp. Antonio MASTANTUONO, La città ha bisogno di chiese?, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 49.

²⁶ Usp. *Isto*, 51.

²⁷ Usp. Armando MATTEO, Quale linguaggio usare oggi per evangelizzazione?, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 36–37.

²⁸ Usp. Antonio MASTANTUONO, La città ha bisogno di chiese?, 52–53.

²⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1997., br. 26.

³⁰ Više o tome vidi u: Stipe NIMAC, *Pastoral grada*, 97–105.

u gradu obogatiti iskoracima prema središtima u kojima će se gore istaknuta područja pastoralnog djelovanja na neki način posebno aktualizirati.

Žurnost takvog proširenja vizije pastoralu u gradu moguće je uočiti kroz još neke naznake vezane za specifičnu kulturu grada danas. Jedna je od ključnih oznaka života u gradu danas pokušaj ostvarivanja vizije 'vječne mladosti.' Iako to nije isključivi aspekt gradskog života, ipak je u njemu daleko zamjetniji nego u drugim sredinama. Grad je sredina u kojoj dolazi do svojevrsno povrata kronološki odraslih prema viziji mladenaštva kojega više nema, te na taj način do snažnog oslabljenja pojma odraslog i zrelog čovjeka.³¹ Upravo u takvome kontekstu drugačiji pastoral mladih, ali i pastoral odraslih igraju ključnu ulogu. No, čini se da trenutni modeli osobito pastoralu mladih u većim gradovima većinom streme za pokušajima klasičnijih pristupa pastoralno-katehetskog angažmana, a manje za promjenom izmijenjenih vizija i mladosti i odraslosti. U takvom je kontekstu lakše razumjeti žurnu potrebu redefiniranja modela župnoga, kao i pastoralu mladih u gradu, posebno s ciljem ukazivanja na kršćansku viziju zrelog i ostvarenog života, koji u isto vrijeme uključuje i sve dobre i pozitivne aspekte gradske kulture, koji se u mnogočemu razlikuju od kulture drugih sredina. Ova tvrdnja dodatno ukazuje i na važnost fleksibilnosti pastoralu grada u smislu dinamičnog usvajanja dobrih aspekata gradske kulture i izbjegavanja pokušaja potpunog preslikavanja modela zrelog čovjeka iz seoskih sredina na gradske.

4. Preduvjeti, zapreke, mogućnosti i perspektive prakse vjere u gradu budućnosti

Grad danas predstavlja, a u budućnosti će još više predstavljati, ponajprije izazov za autentičnu vjersku praksu na svim razinama crkvenosti i to praksu koja će podrazumijevati stalni napredak u teološko-pastoralnoj sofisticiranosti subjekata crkvenog života. Upravo su rast i napredak u takvoj sofisticiranosti temeljna perspektiva pastoralu grada u budućnosti. Mogućnosti za njegov razvitak u ovome su pogledu vrlo velike. No, njihove su pretpostavke također značajne.

Jedna od temeljnih pretpostavki aktualiziranja snažnije teološko-pastoralne sofisticiranosti subjekata crkvenog života i prakse u gradu danas je osuvremenjivanje i usklađivanje procesa i metodologija prenošenja vjere i odgoja i pouke u njoj i to počevši od najranijih faza odgoja, s posebnim naglaskom na

³¹ Usp. Armando MATTEO, *Quale linguaggio usare oggi per evangelizzazione?*, 41–42.

školsku i mladenačku dob.³² Grad je u ovome pogledu posebna prilika za usvajanje novih i uvijek naprednijih elemenata odgoja u vjeri, elemenata koji će biti usklađeni s brojnim drugim nastojanjima povezivanja osoba s porukom evanđelja i životom crkvene zajednice. U tome je smislu važno uočiti dodatnu činjenicu koju bi trebalo daleko više uvažavati u katehezi i pastoralu u gradu. Riječ je o činjenici da je, u nekom pogledu, sverušireni postmoderni individualizam u gradu moguće iskusiti na posebno dramatične načine, ali da je grad također u nekome pogledu i posebna prilika za osobni navještaj i osobni pristup u prenošenju vjere. Grad je u nekom smislu specifični pokazatelj činjenice da prenošenje vjere danas sve manje ovisi o baštinenim modelima određenog društvenog okružja, a sve je više određeno nastojanjem oko osobnog povezivanja i svjedočenja i to u najrazličitijim kulturalnim kontekstima koje ova sredina nudi.³³

Grad je, dakle, kao društvena i kulturalna sredina u mnogim aspektima izazov za baštinenje načine i modele življenja i svjedočenja vjere, ali i samog pastorala. U mnogim je zemljama, osobito manjim, pastoral kao takav dobrim dijelom određen modelima djelovanja pogodnim za manje ili za seoske sredine, modelima sklonijim tradicionalnijem doživljavanju života u vjeri. Iako se u tim modelima mogu prepoznati mnoge prednosti, pokušaji njihovog nekritičkog i neprilagođenog preslikavanja na gradske sredine mogu biti pogubni za pastoral grada. Zapravo, pastoral je kao takav stoljećima bio više određen modelima pogodnim za jednostavnije i manje sredine.³⁴ Grad u tome pogledu predstavlja poseban izazov jer donosi forme, modele i oblike življenja i djelovanja koji su daleko od realne spojivosti s oblicima pastorala manjih sredina. Relativno jednostavni i pretežito pučkom pobožnošću obilježeni modeli djelovanja u mnogim gradskim sredinama nailaze na vrlo slab odjek. Grad kao takav zahtjeva sasvim specifičan i prilagođen model pastorala. To ne znači da pučku pobožnost nije moguće nikako živjeti u gradu, dapače. No, i njezino življenje u gradskim sredinama nužno je prožeto drugačijim doživljajnim formama vjere u odnosu na neke druge sredine.

³² Recentna istraživanja jasno pokazuju da će u budućnosti biti ključni sve snažniji iskoraci u pogledu osuvremenjivanja i obogaćivanja katoličkog vjeronauka u školi kako u smislu sadržaja vezanih za odnos sa društvom i kulturom, tako osobito u smislu korištenja uvijek novih medija i tehnologija prijenosa sadržaja. Usp. Ksenija RUKAVINA KOVAČEVIĆ, *Katolički vjeronauk u školi. Identitet i perspektive razvoja*, Glas Koncila – Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 256–279.

³³ Usp. Francesco COSENTINO, *L'annuncio del vangelo nella città di oggi*, u: *Orientamenti pastorali*, LXVII (2019.), 5, 18.

³⁴ Usp. *Isto*, 20. Autori napominju da se u odnosu na neke aspekte i ambijente vjerničkog života u nekim razdobljima moglo govoriti o pojavi istinskog 'antigradskog' mentaliteta. Usp. *Isto*, 21.

Forme, modeli i načini doživljavanja svijeta i življenja u gradskim su sredinama općenito gledano daleko složeniji od onih u drugim sredinama. Grad je posebna prilika za susret, za ostvarivanje života na izrazito racionaliziranim temeljima povezanim sa sveprisutnom mobilnošću i kulturalnom pluralnošću. U tome se pogledu vizije vjerskog života određene pretežito primarnim elementima življenja bez dubljeg ulaženja u dinamizme filozofsko-kulturnog, pa i filozofsko-teološkog kritičkog razmišljanja, te u bitnome odvojene od mnogih važnih elemenata znanstveno-tehničke civilizacije, pokazuju ne samo manjkavim, već često i pogubnim za inkulturaciju vjere u gradskim sredinama.³⁵ Upravo s tim problemom susreću se mnogi pastoralni djelatnici koji iz manjih sredina dolaze u gradove radi ostvarivanja nekog oblika sudjelovanja u crkvenom pastoralu. Grad zahtjeva forme nastupa i govora, ali i modele okupljanja i kateheze daleko teološko-pastoralno složenije i sofisticiranije u odnosu na one u negradskim sredinama. Upravo ova potreba ukazuje na važnost formiranja pastoralnih djelatnika za pastoral grada s posebnim osvrutom na važnost širine i spremnosti trajnog rasta u pogledu njihovog teološkog znanja, interdisciplinarno povezanog s mnogim drugim aspektima znanja. Upravo je to jedan od temeljnih preduvjeta istinske pastoralne prakse u gradu danas, a to će još više biti u budućnosti.

Kao što je uočljivo, grad je očito prepun mogućnosti za susret vjere i kulture, te vjere i dometa ljudskog razuma i to u najrazličitijim oblicima. Zato su mogućnosti pastoralna grada, a posebice pastoralna kulture i znanosti u gradu iznimne. No, očito je također da je istinski kulturološki obrat pastoralna u gradu također nužni zahtjev autentičnog pastoralna grada.³⁶ Jednoličnost i krutost modela evangelizacije izuzetna su opasnost za praksu vjere u gradskim sredinama (usp. EG 75). Zato je jedna od temeljnih pretpostavki za bogati i trajno napredujući pastoral grada spremnost za trajni rast u usvajanju pozitivnih kulturnih formi, kao i trajno nastojanje njihovog povezivanja s porukom evanđelja i s baštinom kršćanske vjere.

4.1. Multikulturalna sredina kao prilika za susret i dijalog sa suvremenošću

Ne samo zbog mogućnosti suživota i zajedničke aktivnosti koje nudi ekspanzija, već poglavito i zbog strukturalne i trajne međuovisnosti i blizine, ljudi u gradu su u sasvim posebnoj prilici za susret i dijalog. Ta je prilika ipak dale-

³⁵ Usp. *Isto*, 20–21.

³⁶ Usp. Vincenzo ROSITO, *Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea*, 33.

ko intenzivnija i s daleko bogatijim i, može se reći, sofisticiranijim načinima ostvarenja, od onih koje nude neke druge sredine. Upravo je zato i dijalogiziranje ljudi grada na različitim razinama pred mogućim i bitno plodonosnijim ostvarenjima. Zato je grad i za crkvenu zajednicu izuzetna prilika za susret i dijalog sa suvremenošću ljudskog života i kulture.

No, susret i dijalog sa suvremenošću grada danas zahtijevaju sasvim specifične prilagodbe nekih subjekata i nekih segmenata pastoralne aktivnosti. Crkveni susret i dijalog sa suvremenošću uvijek je i duhovno-teološki i teološko-pastoralni susret. Zato je taj susret danas u prvome redu određen potrebom drugačijeg teološkog razlučivanja i uvažavanja gradske kulture. Stoga je nužno najprije ostvariti tzv. 'urbani obrat' (*urban turn*) u teološkim znanostima u pogledu sagledavanja i razlučivanja kulture. Među glavnim razlozima svakako su živost i dinamičnost urbane kulture koja gotovo kao da se ne da obuzdati bilo čime.³⁷ Na potrebu uvažavanja slične dinamičke vizije gradske kulture kao preduvjeta za istinski susret i dijalog sa stanovnicima gradova upozorava i papa Franjo. On pritom kršćane potiče na razlučivanje i evangelizacijsku inovativnost.³⁸

U teološko-praktičnom pogledu, ove tvrdnje pred Crkvu u gradu stavljaju sasvim posebne poticaje. Oni se prepoznaju osobito u kontekstu misionarskog i evangelizacijskog djelovanja.³⁹ Grad kao takav bi crkvenoj zajednici trebao predstavljati sasvim posebno područje susreta i dijaloga sa suvremeni-

³⁷ Usp. *Isto*, 32–33.

³⁸ EG, br. 73: »Nove kulture neprestano se rađaju u tim velikim prostranstvima, gdje kršćani nisu više uobičajeni tumači i tvorci značenja. Umjesto toga, oni sami iz tih kultura preuzimaju jezike, simbole, poruke i paradigme, koje pružaju nove pristupe životu, koji su često u opreci s Isusovim evanđeljem. U gradovima se rađa i sve više razvija potpuno nova kultura... To iziskuje od nas da pronađemo inovativne prostore i mogućnosti molitve i zajedništva, koji će biti privlačniji i bremenitiji značenjem za stanovnike gradova... Potrebna je u tome smislu evangelizacija koja je kadra rasvijetliti nove načine odnosa s Bogom, drugima i okolinom, i koja pobuđuje temeljne vrednote. Nužno je doći tamo gdje se oblikuju nove priče i paradigme, doprijeti s Božjom riječju do najdubljih srži duše gradova. Ne treba zaboraviti da je grad multikulturalna sredina... Crkva je pozvana staviti se u službu teškoga dijaloga.«

³⁹ U tome pogledu posebno bi bilo važno u pastoralu i evangelizaciji u gradu nadahnjivati se saborskim tekstovima o susretu i dijalogu u misionarskoj situaciji: »Crkva mora biti prisutna u tim ljudskim skupinama po svojoj djeci koja borave među njima ili su k njima poslana... Da bi oni to svjedočanstvo o Kristu mogli plodonosno dati, neka se s poštovanjem i ljubavlju povezuju s tim ljudima, neka se priznaju članovima skupina ljudi među kojima žive i neka sudjeluju u kulturalnom i društvenom životu po različitim uzajamnim odnosima i poslovima ljudskog života. Neka se sužive s njihovim narodnim i religijskim predajama; neka s radošću i poštovanjem otkrivaju sjemenke Riječi koje se tu kriju...«, DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Ad gentes. Dekret o misijskoj djelatnosti Crkve* (7. XII. 1965.), br. 11, u: *Dokumenti*, Zagreb, 72008., (dalje: AG).

cima i suvremenim kulturama i subkulturama. Promatranje grada kontemplativnim pogledom koji u njemu prepoznaje Božju nazočnost usmjereno je dijalogu s njegovim stanovnicima (usp. EG 71–72). Upravo na tragu povijesnog hoda Isusa Krista kroz konkretne gradove i sela među ondašnjim suvremenicima,⁴⁰ Crkva bi suvremenost posebice trebala susretati u okrilju grada, budući da je grad posebno ogledalo suvremenosti, a svaki je kršćanin po sebi pozvan na susret s njom.⁴¹ Budući da je grad, dakle, jedinstveno ogledalo suvremenog čovjeka i kulture, Crkva bi susret i dijalog sa suvremenosti u njemu trebala aktualizirati i iz sasvim specifičnog razloga teološko-pastoralnog odmjeravanja vlastite uloge u životima stanovnika grada. Crkva, naime, samu sebe puno cjelovitije i objektivnije doživljava tek u suočenju sa stavovima 'onih drugih i drugačiji,' stavovima i o njoj samoj, što naravno ne znači relativiziranje teološke istine vlastitog postojanja u sebi samoj. Zato bi ovakav dijalog sa suvremenosti trebalo prepoznati kao istinski znak vremena za Crkvu danas.⁴²

Grad je povlaštena sredina za stvaranje otvorenog društva koje integrira sve ljude, a u kojemu se upravo crkvena zajednica na poseban način zalaže za ostvarivanje egzistencijalnog otvaranja kršćanske ljubavi u zauzimanju za dobro svih.⁴³ Susret i dijalog sa suvremenosti bitni su preduvjeti doprinosu otvorenog i integrativnog društva sa strane Crkve. Upravo je u gradu nužno

⁴⁰ *Isto*, br. 12: »Kao što je, dakle, Krist obilazio sve gradove i sela liječeći svaku slabost i bolest u znak nadolaska Božjega kraljevstva, tako se i Crkva po svojoj djeci združuje s ljudima svakoga položaja, ali najviše sa siromasima i patnicima, i za njih se rado zalaže...«

⁴¹ Više o tome vidi u: Christian BAUER, *Kršćanska suvremenost? Pastoralna teologija u avanturama kasne moderne*, 164–166.

⁴² Stipe NIMAC – Stephanie KLEIN, *Metoda u praktičnoj teologiji*, Lepuri, 2010., 166: »Budući da je Crkva zajednica koja se oblikuje oko kristalizacije točke Božjeg 'učovječenja' (inkarnacija), ona svojim pastoralom unaša svjetlo tog Božjeg 'učovječenja' u sve oblike i načine kako se ono 'biti-čovjek' u svaki put današnjem vremenu ozbiljuje. Kroz to ona uči govoriti o Bogu na pluralan način, tj. na onaj način koji najprikladnije odgovara svaki puta današnjoj situaciji u kojoj ljudi žive. To štiti Crkvu od krivog identiteta, onoga naime u kojemu se lako upada u umišljaj kako se posjeduje Boga te ga se zamjenjuje s govorom o njemu. Suočavajući se s pluralnošću realiziranja onoga 'biti-čovjek' u svaki puta današnjem vremenu, vjernik i Crkva upoznaju vlastitu egzistenciju na tlu onih drugih, u očima drugih, u životnoj smještenosti onih drugih. I što Crkva u znaku onih drugih iskusi u samoj sebi kao zajednici okupljenoj snagom Božjeg 'učovječenja' u Isusu Kristu, može ona uzvratiti drugima i tako mijenjati vrijeme tumačeći ga kritički s obzirom na stanje ljudskosti (humaniteta) u njemu. Poruka o 'učovječenju' Božjem osnovica je za imenovanje znakova vremena; time se ljudima svaki puta današnjeg vremena otvaraju nove perspektive onoga 'biti-čovjek' upravo iz iskustva Božjeg 'učovječenja'...«

⁴³ Usp. FRANCESCO, *Fratelli tutti. Lettera enciclica del Santo Padre Francesco sulla fraternità e l'amicizia sociale* (3. X. 2020.), br. 97, (dalje: FT), u: http://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html (6.11.2020.).

aktualizirati nove mogućnosti i načine takve prakse.⁴⁴ Pastoral grada u dosluhu i skladu s nastojanjima ostvarivanja otvorenog društva stoga je bitni preduvjet istinske prakse vjere u gradu budućnosti.

4.2. Posebna prilika za očitovanje intelektualne ljubavi

Kršćanska ljubav podrazumijeva mnoge dimenzije, tj. očituje se kroz mnoga naličja koja se prepoznaju prema specifičnostima pojedinih ambijenata ljudskog života i kulture. Iako se grad ne može smatrati jedinim, niti pak jedino privilegiranim mjestom ljudskog intelektualnog napora i stjecanja znanja, ipak ga se može smatrati ambijentom posebno pogodnim za takvu ljudsku aktivnost. Intelektualni naponi suvremenog čovjeka u najrazličitijim područjima znanja doista su sve više vezani upravo za gradske sredine, a čini se da će u budućnosti to biti još i više. Grad je, u nekom pogledu, stjecište ljudskog znanja i kulture, te pokazatelj znanstvenih i sveučilišnih dometa i organizacije.

Ove oznake gradske sredine za crkvenu zajednicu, osobito danas, predstavlja poseban izazov. Budući da je jedna od glavnih karakteristika kršćanske ljubavi ona koja se odnosi na aktualiziranje pouke u kršćanskoj vjeri i to u odnosu na svaku dob i sve dimenzije ljudskog života, to znači da se susret i dijalog sa suvremenošću za crkvenu zajednicu danas predstavljaju osobit poziv za očitovanje intelektualne dimenzije kršćanske ljubavi. Ovu bi se dimenziju danas osobito trebalo aktualizirati pod vidom susreta s punom istinom o čovjeku koju vjera prepoznaje u Bogu.⁴⁵ Crkvena zajednica kroz svoje je pastoralno djelovanje pozvana pridonijeti intelektualnom rastu ljudi prema istini koju prepoznaje u Isusu Kristu i njegovoj poruci. Zato je aktualiziranje intelektualne dimenzije kršćanske ljubavi u gradskoj sredini kao posebnom stjecištu ljudskog intelektualnog napora danas sasvim specifičan vidik zalaganja koji će upravo zbog sveopće ekspanzije grada svakim danom biti sve aktualniji.

Ova dimenzija kršćanske ljubavi aktualizirana u konkretnom nastojanju oko svekolikog, a osobito intelektualnog susreta ljudi grada s punom istinom u okrilju kršćanske vjere, ima za pastoral grada brojne i dalekosežne posljedice. Ona se tiče i nekih osobitih pastoralnih pothvata, ali i specifičnih područja angažmana. U tome je smislu pastoral grada danas potrebno pozicionirati na način koji će pogodovati repozicioniranju njegovih sastavnica i dinamizama

⁴⁴ Usp. Ivan DEVČIĆ, *Grad u naručju svetoga Vida. Nadbiskupove poruke i propovijedi 2001–2005.*, Rijeka-Zagreb, 2015., 55.

⁴⁵ Više o tome vidi u: Paolo ASOLAN, *Non più mesta accanto al fuoco. Contributi laterani*, Lateran University Press, Città del Vaticano, 2016., 311–318.

kako bi bio pogodan za ostvarivanje istinske kršćanske hermeneutike intelektualnog života u ambivalentnosti grada.⁴⁶ Zato su sveučilišni, kao i pastoral znanstvene zajednice od osobitog značenja u gradu. Crkva je sa sveučilišnim i znanstvenim ambijentom u povijesti bila, ali i danas je višestruko povezana.⁴⁷ No, ta je povezanost u hrvatskim prilikama danas potrebna puno složenije i puno žurnije, te ujedno trajne teološko-pastoralne sofisticiranosti pastoralnih subjekata,⁴⁸ koji se prečesto zaustavljaju samo na razinama pučke pobožnosti ili pak nekoliko iz drugih sredina preslikanih, te već pomalo zastarjelih projekata u radu s mladima i studentima. Upravo takvu sofisticiranost zahtjeva temeljna oznaka kršćanskog poslanja na sveučilištu, a to je pokazivanje razumljivosti vjere u sveučilišnom i znanstvenom ambijentu.⁴⁹ Stoga je projekte i programe sveučilišnog pastoralna danas nužno u prvome redu osmišljavati i aktualizirati s ciljem što produbljenijeg i što dinamičnijeg kompleksnog odnosa vjere i znanosti, a ne ostajati tek na razini upoznavanja s osnovnim sastavnicama kršćanske vjere ili vjerske prakse. Samo u gore naznačenom pogledu osmišljeni i ostvarivani projekti i programi mogu dosegnuti jedan od glavnih ciljeva ovoga vida pastoralna koji se ogleda u prožimanju vjere, znanosti i kulture.⁵⁰ Pritom valja naglasiti da je ovakvo prožimanje jedan od temeljnih ciljeva i samog pastoralna grada.

Dimenzija oživotvorenja i aktualiziranja intelektualne ljubavi kroz pastoral sveučilišnog aspekta grada dubinski je povezana s već naznačenim pitanjem pastoralnog promicanja pune istine o čovjeku u dijalogu sa suvremenošću. Ova tvrdnja u suvremenom kontekstu postaje tim važnija budući da u posljednje vrijeme u mnogim sveučilišnim, ali i općenito društvenim ambijentima, jača uvjerenje o promatranju tog istog sveučilišnog ambijenta većinom iz tehničko-koristonosne, a manje iz odgojne perspektive. Takvo se nastojanje poklapa s izraženim pozitivističkim viđenjem znanosti svedene samo na nje-

⁴⁶ Usp. Vincenzo ROSITO, *Spazio e cultura in movimento: i volti della città contemporanea*, 34.

⁴⁷ Više o tome vidi u: Nikola VRANJEŠ, *Crkva i Sveučilište. Pastoral na izvorištu znanosti i kulture*, u: *Vrhbosnensia*, XVIII, (2014.), 1, 162.

⁴⁸ Usp. Nikola VRANJEŠ, *Pastoral u obnovi – pomaci prema novoj teološko-pastoralnoj paradigmi*, u: Mario CIFRAK – Ružica RAZUM – Nenad MALOVIĆ – Anto BARIŠIĆ, (ur.), *Da život imaju. Zbornik u povodu 70. rođendana kardinala Josipa Bozanića, metropolita i nadbiskupa zagrebačkoga i velikoga kancelara Katoličkoga bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 2019., 492–499.

⁴⁹ Usp. JOHN PAUL II, *Message from Pope John Paul II on the Occasion of the 8th International Youth Forum*, u: PONTIFICIUM CONSILIUM PRO LAICIS, *Youth and University: Witnessing to Christ in the university world. International Youth Forum. Rocca di Papa, 31 March – 4 April 2004.*, Città del Vaticano, 2005., 16–17.

⁵⁰ Usp. Nikola VRANJEŠ, *Crkva i Sveučilište. Pastoral na izvorištu znanosti i kulture*, 163.

zine eksperimentalne označnice. Aktualiziranje intelektualne ljubavi u sveučilišnom, ali i u gradskom pastoralu općenito, nužno je stoga rekonstruirati u pogledu povezivanja sveučilišne i znanstvene, te kulturne stvarnosti društva u cjelini, pokušavajući ih skladno prožimati pokušajem nove sinteze s punom istinom o čovjeku prepoznatom u Bogu.⁵¹

Zaključak

Ovaj rad posvećen je teološko-pastoralnom razlučivanju određenih elemenata prakse vjere u gradskim sredinama danas, imajući, u prvome redu, u vidu značenje ekspanzije tj. širenja grada u suvremenim okvirima. U radu nije toliko riječ o samoj teologiji grada, već o određenim aspektima shvaćanja i ostvarivanja pastoralnog djelovanja u kontekstu kulturalnim promjena u suvremenim gradskim sredinama. U tome se pogledu najprije polazi od značenja grada za čovjeka u kulturalnom, obrazovnom, gospodarskom, ali i u vjerskom smislu. Povijesni obrisi značenja grada u svakom od naznačenih aspekata ukazuju na njegovu važnost za čovjeka tijekom cijele povijesti i danas, ali ukazuju i na one elemente značenja koje će širenje grada imati u budućnosti.

Pastoral grada u kontekstu kulturalnih promjena nužno traži određena prevrednovanja i rekonstrukcije načina djelovanja koji su sve donedavno smatrani vrlo pogodnima. K tomu, pastoral u negradskim sredinama nužno treba prihvatiti u njegovim vlastitim okvirima, bez nekritičkog preslikavanja na gradove. To ne znači da nema poveznica pastoralu u svim sredinama, već se tako ukazuje na činjenicu specifičnosti djelovanja u gradu. U tome je pogledu posebno značajno prevrednovanje nekih aspekata župnoga pastoralu, kao i pastoralu mladih i još nekih područja crkvenog djelovanja. Kao posebno važne dimenzije djelovanja u pastoralu grada danas istaknute su dimenzije susreta i dijaloga sa suvremenosti u kontekstu grada, te dimenzija intelektualne ljubavi koja se osobito tiče obnovljenog djelovanja u kontekstu sveučilišnog, kao i pastoralu u okrilju znanstvene zajednice.

---

⁵¹ Usp. *Isto*, 164.

Summary

THE PRACTICE OF FAITH IN CITY OF TODAY AND TOMORROW. PASTORAL CARE IN THE CONTEXT OF CULTURAL CHANGES

Nikola VRANJEŠ

Theology in Rijeka, Affiliated Studies
Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb
Omladinska 14, HR – 51 000 Rijeka
nickvranjes@yahoo.com

Christian faith does not owe its existence to any human culture, insofar as its foundation are laid by the supernatural source. Nevertheless, it is a well-known fact that in its realisation, it has a need for expressive forms of the cultural order. These forms are always and in various ways conditioned by concrete givens, frameworks, and elements of human co-existence and organisation, among which »city« has a special place. According to clear and multiple socio-demographic indicators, for centuries and decades, city is, in various intensities and forms, a special target of millions of people who were and are trying to realise their desire for meaningful and happy life. In other words, city has been for a long time, and is especially today, in the state of expansion. That expansion influences, in various ways, contemporary forms of living out faith in city. This article, therefore, engages with the topic of theological-pastoral discernment of today's state of practice of faith in city in Croatian and similar, culturally related European urban environments and offers a theological-practical analysis of trends related to this area that will obviously be current also in the future. Since the issue of concrete realisation of Christian faith in this environment is hardly a marginal social issue, it demands a systematic approach, especially in terms of a theological analysis of conditions of living out Christian faith amidst cultural changes of urban environment. Hence, the article puts emphasis on relating elements of faith with certain newer cultural forms while aiming at seeking possible solutions that might be of help in the future when it comes to quality encounters between human cultures and faith in the urban environment.

Keywords: city, faith, practice, culture, change.